

Agnieszka Dauksza

Ludzie nieznaczni: praktyki bezsilnej niezgody

Proponowany projekt wyłonił się z bezsilności, która szybko przerosła w zdziwienie: raz jeszcze okazało się, że kultura literacka i wizualna znacznie wyprzedza diagnozy kulturoznawcze, społeczne i antropologiczne. Badania wstępne pozwalają stwierdzić, że z literackich przedstawień bezsilności i pasywności wyłania się figura, którą autorka projektu określa mianem ludzi nieznaczących. Rozumie ich jako tych, którzy pozostają w tle, nie wyróżniają się, w porządku publicznym nie mają znaczenia jako jednostki, są „większością”, na co dzień niemal niezauważalną czy raczej mało istotną dla tych, którzy nimi zarządzają. Ludzie nieznaczący mają poczucie zanurzenia i uwikłania w niekoniecznie sprawiedliwą codzienność. Funkcjonowanie ludzi nieznaczących nie jest jednak bezczynnością czy brakiem działania: to aktywność codzienna, nieefektowna, niekiedy mozolna, często taka, która oceniana jest jako nietwórcza, przeciętna, niecharakterystyczna, nie warta opisu i która zwykle nie jest obiektem zainteresowania i namysłu humanistycznego. Autorka proponuje interpretacje literatury i sztuki ostatnich lat, czerpiąc z nich mikrodiagnozy dotyczące przemian wrażliwości i społecznych scenariuszy emocjonalnych. Jednocześnie, dialogując z tymi tekstami, włącza je do szerszego obiegu humanistyki zaangażowanej i studiów afektywnych oraz wypracowuje nowe metody badawcze, pojęcia i kategorie (jak np. ludzie nieznaczący, praktyki bezsilnej niezgody, sieć pasywnych powiązań). Autorka poddaje analizie wybrane teksty literackie i wizualne ostatniego trzydziestolecia, wybiera je według kryterium problemowego, pracuje metodą *case study*. Interpretacja dotyczy zwłaszcza polskich tekstów kultury, jednak – jako że mowa o bardziej generalnych, symultanicznie zachodzących zjawiskach – istotnymi odniesieniami są też teksty humanistyki światowej, które komentują lokalne formy nieznaczącości. Plan i cele zapowiadają się następująco: pierwszy etap pracy polega na charakterystyce figury ludzi nieznaczących i ich doświadczeń – zarówno w odniesieniu do humanistycznej tradycji pisania o „zwykłych, prostych” ludziach, jak i do współczesnych opracowań z zakresu studiów kulturoznawczych, społecznych i antropologicznych. Analiza przypadków pozwoli: 1. ukazać portret zbiorowy bohaterów zmęczonych, marudnych, zirykowanych – grupę negatywnych myślicieli i „praktyków niemocy”, 2. opisać typy ich postaw w dynamicznym kontekście społeczno-antropologicznym i zmiany dokonujące się w sposobach literackiego i wizualnego przedstawiania, 3. zdefiniować kategorię ludzi nieznaczących.

Wiąże się to bezpośrednio z drugim etapem badań, problematyką pasywnej aktywności, czyli nieoczywistych form aktywizacji i sprawczości. Gdy pasywność staje się perspektywą poznawczą, ludzie zaczynają inaczej lokować się w przestrzeni, działać według innego rytmu, inaczej odczuwać podziały między tym, co prywatne i publiczne. Trzecim etapem jest badanie tego trybu nieznaczącości, który wiąże się ze strategiami celowego uniku. Literatura wskazuje, że nieznaczącość bywa formą ucieczki przed niesprzyjającymi warunkami i wypracowuje cały repertuar praktyk wycofania, samounmniejszania, redukcji, odwrotu itd. Czwarty etap badań jest poświęcony praktykom oporu ludzi nieznaczących. Ci, którzy odczuwają deficyt znaczenia, niejednokrotnie decydują się stracić bezpieczną lub przynajmniej określoną pozycję, mimo niesprzyjających warunków szukają sposobu wyrazu. Ostatni etap badań dotyczy tego wymiaru doświadczenia nieznaczącości, który wykorzystuje afektywne tryby porażki, godzi się z bezsilnością lub próbuje się pogodzić przy użyciu aktów trudnej manifestacji, zerwania, załamania, zapaści. W takich przypadkach dochodzi do ekspresji odczuć przy użyciu środków uznawanych społecznie za niegodne, zawstydzające, dziwne, żenujące, obrzydliwe lub zasługujące na pogardę.

Badania będą realizowane etapami, polegają na interpretacji tekstów literackich i wizualnych, a podstawową metodą pracy jest humanistyka zaangażowana w jej kilku wymiarach: antropologicznym, społeczno-kulturoznawczym i filozoficzno-literackim. Najważniejszymi metodami będą: studia afektywne; koncepcje nowego materializmu; koncepcje myśli słabej; koncepcja Arielli Azoulay, czyli metoda potencjalizowania historii społecznej; innym ważnym odniesieniem są badania nad performansem; wreszcie, projekt czerpie z metod wypracowanych przed studiami kobiece i queerowe. Jak pisze Jack Halberstam: „Wszyscy przegrani są dziedzicami tych, którzy przegrali przed nimi. Porażka uwielbia towarzystwo”.